

Ekonomisk stabiliseringspolitik -teori och tillämpning under efterkrigstiden¹

Mot bakgrund av Sveriges eventuella inträde i den Europeiska Monetära Unionen (EMU) har debatten kring den ekonomiska politikens mål och möjligheter fått förnyad aktualitet. I denna artikel belyser Pontus Braunerhjelm hur den stabiliseringspolitiska doktrinen skiftat under efterkrigstiden. Den tidigare tilltron till keynesianska modeller med betydande interventionistiska inslag, har väsentligt reducerats under inflytande av monetaristiska och utbudsriktade modeller. Teoribildningen kring stabiliseringspolitiken kontrasteras sedan mot dess tillämpning i Sverige. Avslutningsvis diskuteras konsekvenserna av ett framtida EMU för den ekonomiska politikens möjligheter.

Inledning

Att den ekonomiska aktiviteten följer ett cykliskt mönster är väl känt. För att bemöta dessa svängningar i aktivitets-nivå och få en jämnare utveckling i ekonomin använder man sig av olika stabiliseringspolitiska instrument, dvs finans- och penningpolitik. Vad som kanske är mindre känt är att teorin kring stabiliseringspolitiken förändrats över tiden, med vissa cykliska inslag.

Syftet med den här artikeln är att översiktligt redogöra för de synsätt som utvecklats med avseende på stabiliseringspolitiken under efterkrigstiden och att koppla detta till den ekonomiska politik som förts i Sverige. Artikeln är disponerad på följande sätt. I nästa avsnitt sammanfattas de teoretiska bidrag som i första hand framkommit under 1970- och

1980-talen. Därefter kommer jag att redogöra för stabiliseringspolitiken i Sverige och den omsvängning som skett under särskilt 1990-talet. Avslutningsvis diskuteras de framtida förutsättningarna för en aktiv stabiliseringspolitik med betoning på konsekvenserna av ett svenskt deltagande i EMU.

Från keynesianer till neo-keynesianer

I sitt banbrytande verk *The General Theory of Employment, Interest and Money* [1936], utmanade John Maynard Keynes den neoklassiska stabiliseringspolitiska doktrinen som byggde på pris- och löneflexibilitet. Neoklassikerna förnekade visserligen inte att löner kunde vara stela och orsaka temporär arbetslöshet, men de varnade för att mot-verka dessa effekter med penning- och finanspolitik. Keynes tankar fick snabbt ett betydande inflytande på den ekonomiska politiken. Budskapet i Keynes teori var i korthet att på grund av olika trögheter i prisbildningen kunde en anpassning tillbaka till ett jämviktsläge ta förhållandevis lång tid. Enligt Keynes var störningar i ekonomin nästan uteslutande att hänföra till ekonomins efterfrågesida. Följaktligen fanns det därmed möjlighet för staten att genom penning- och finanspolitik påverka efterfrågenivån i samhället och snabbare återföra ekonomin till jämvikt.²

¹ Jag vill tacka Assar Lindbeck och Ulf Jakobsson för konstruktiva synpunkter. Ansvar för återstående fel är naturligtvis helt och hållet mitt eget.

² Effekten av penning- och finanspolitik under rörlig respektive fast växelkurs analyseras på ett illustrativt sätt i den s k Fleming-Mundell-modellen (se t ex Branson [1979])

Ända fram till början av 1970-talet dominerade Keynes teser såväl den ekonomiska teoribildningen som den praktiska stabiliseringspolitikens utformning. Dissidenter fanns, som t ex inom den österrikiska skolan, men de förde en undanskymd tillvaro. Mot slutet av 1960-talet ansågs insikten i ekonomins funktionssätt vara så pass detaljerad att det endast var problem av "fine tuning"-art som återstod. Med andra ord, statsmakten kunde inrikta sig på finjustering av ekonomin för att nå optimala sysselsättnings- och välfärdsnivåer. Men under inledningen av 1970-talets andra hälft stämde inte modellen längre. Trots ambitiösa stabiliseringspolitiska ingripanden steg inflation och arbetslöshet till rekordnivåer under efterkrigstiden. Tillväxtmaskinen hade fått grus i maskineriet och världen hade fått sin första dos av "stagflation".

Monetaristerna

En tanke som ända sedan Humes dagar på 1700-talet återspeglats i ekonomisk teori är att tillgången på betalnings-medel påverkar prisnivån. Denna tanke fick sin moderna utformning av särskilt Milton Friedman, men även Edmund Phelps. I sin kritik av den keynesianska stabiliseringspolitiken hävdade de dels att stabiliseringspolitiken verkade med en viss eftersläpning vilket riskerade att förvärra svängningarna i konjunkturen, dels att penning-politiken var "neutral", dvs förväntade förändringar i penningmängden gav inga reala effekter på sysselsättning och produktion.

Med den förstnämnda kritiken menade de att politikernas prognosinstrument var allt för trubbiga samtidigt som det var oerhört svårt, för att inte säga omöjligt, att i ekonomiska modeller fånga de psykologiska faktorer som styr människors beteende. Detta innebar att den ekonomiska politiken riskerade att förstärka konjunkturcykler istället för att jämna ut dessa över tiden.

Den sistnämnda kritiken innebar enligt Friedman att man inte kan lura människor genom förändringar i penningmängden utom för en kort tid (vilket också Friedrich von Hayek påpekat). Antag att staten ökar penningmängden genom att t ex köpa statspapper från den privata sektorn. Allting annat oförändrat tenderar detta att leda till en högre inflationstakt i framtiden. För att den privata konsumtionen ska öka krävs att individer och hushåll inte genomsådär detta eftersom en högre inflation urholkar deras tillgodohavanden. Under förutsättning att sparatet syftar till att bibehålla en real köpkraftsreserv, leder nämligen en ökad inflation till att sparatet ökar i proportion till det försämrade penningvärdet. Den slutgiltiga effekten blir då endast en ökning i inflationstakten, dvs man kan inte påverka reala faktorer som arbetslöshet och produktion med förändringar i penningmängden.³

En annan inflytelserik ekonom, 1995 års Nobelpristagare i ekonomi, Robert Lucas, vidareutvecklade Friedmans tankegångar genom att integrera dessa med teorin om rationella förväntningar (Lucas [1972, 1976])⁴. Om rationella förväntningar karaktäriserar individers beteende, dvs om de lär sig modellerna för den ekonomiska politiken och agerar utifrån denna kunskap utan att göra systematiska fel, så är effekterna av ekonomisk politik på sysselsättningsnivåer och nationalinkomst försumbara även på kort sikt. Endast genom att överraska marknaden får ekonomisk politik någon verkan, vilket förutsätter att den ekonomiska politiken utförs på ett slumpmässigt sätt. Detta är naturligtvis en orimlighet och följaktligen bör den ekonomiska politiken begränsas till fasta regler där det klart åskådliggörs vilken politik som förs, t ex att penningmängden ökar med ett visst antal procent per år.

Robert Barro [1974] förde ett motsvarande resonemang beträffande finanspolitiken. Om staten ökade sina utgifter idag utan att dessa finansierades med skattehöjningar så skulle rationella individer omgående minska sin konsumtion för att klara den förväntade framtida höjningen av skatterna. Det kan också uttryckas som att en ökning i den privata sektorns förmögenhet på grund av att staten emitterar statspapper, motsvaras av en exakt lika stor framtida skattebörd vilket neutraliserar förmögenhetseffekten. Man brukar sammanfatta detta med att s k Ricardiansk ekvivalens föreligger.

³ I ett berömt arbete i slutet av 1950-talet visade A W Phillips [1958] att ett empiriskt samband förelåg mellan en ökning i inflationen och en minskning i arbetslösheten, den s k Phillips-kurvan. Friedmans kritik innebar att Phillips-kurvan är vertikal, dvs på lång sikt kommer endast inflationstakten att påverkas av förändringar i penningmängden.

⁴ Uttrycket rationella förväntningar myntades av Muth [1961]. Sargent [1973] och Sargent & Wallace [1975] har också lämnat viktiga bidrag till teorin om reala effekter av förväntade förändringar i penningpolitiken. Se Braunerhjelm & Gerlach [1982] för en översikt av teorin om rationella förväntningar.

Utbudsekonomerna

Mot slutet av 1980-talet fanns det alltså starka och teoretiskt väl förankrade argument som förklarade varför traditionell stabiliseringspolitik var verkningslös eller t o m förvärrade problemen. På relativt kort tid hade Keynes hegemoni kraftigt underminerats. Det tilltalande i dessa nya teorier, bortsett från att det verkade finnas ett empiriskt stöd, var att de utgick från ett rationellt agerande av individer och företag, vilket skilde dem från den keynesianska modellen vars utgångspunkt var en mer aggregerad nivå.

I takt med att dessa nya teorier praktiskt taget skjutit efterfrågepolitiken i sank, började ekonomins utbudssida dra till sig ett stigande intresse. En allmän observation som kunde göras under 1970-talet var att produktivitetstillväxten minskade kraftigt i en rad länder. Vad berodde detta på? En förklaring som lanserades var att det ansågs föreligga eftersläpning mellan ny teknologi och dess ekonomiska utnyttjande. Världen befann sig i en skarv mellan den traditionella tekniken och den nya datorteknologin. Andra orsaker som framhölls var en försämrad utbildnings-nivå, dvs en utarmning av humankapitalet. Likaså hävdades att olika politiska interventioner – regleringar och skatter skadat ekonomins funktionssätt.

Just skattesidan ägnades en ökad uppmärksamhet. Det mest kända namnet inom den här forskningen är kanske Martin Feldstein, som bl a pekade på att det effektiva, inflationsrensade skattetrycket för företagen i USA var nästan dubbelt så högt som det nominella. Men även för individer kunde de rådande skattesatserna verka avskräckande. Det vanligaste sättet att undanhålla skatt är trots allt att inte arbeta. Därför hävdade Feldstein att skattesystemet, tillsammans med generösa bidragssystem och ett icke aktuariskt socialförsäkringssystem, ledde till kraftigt minskade ekonomiska incitament för individer och företag, och därmed förklarade de låga produktivitetstalen. För att råda bot på dessa missförhållanden förordades en genomgripande reformering av det amerikanska skattesystemet och en översyn av de regleringar som kunde hämma ekonomin.

För den breda allmänheten kom utbudspolitikerna att förknippas med den s k Laffer-kurvan, benämnd efter ekonomen Arthur Laffer. I ett enkelt diagram försökte Laffer visa att om skattesatserna överstiger en viss nivå så kommer statens totala skatteintäkter att minska. Förklaringen var att höga skatter skulle leda till negativa utbuds-effekter eftersom folk då föredrar fritid framför arbete, skattefusket skulle öka, etc. Enligt samma resonemang borde därför en sänkning av skatterna leda till positiva utbudseffekter och främja tillväxten, förutsatt att man passerat den kritiska skattenivån. Den politiskt bekväma slutsatsen var att en sänkt skatt skulle betala sig själv genom en ökad aktivitetsnivå i ekonomin. Laffer åtnjöt aldrig någon respekt bland mer akademiskt meriterade ekonomer men hans starkt förenklade tankegångar fick ett stort politiskt genomslag och var en hörnpelare i president Reagans ekonomiska politik. Laffers bestående bidrag var sannolikt att han genom sitt förenklade diagram bidrog till en allmän förståelse för att ett mycket högt skattetryck kan ha negativa tillväxtkonsekvenser. Detta är inget kontroversiellt i sig och har heller aldrig bestridits av andra ekonomer.

Som en ytterligare utveckling av dessa teorier började ekonomer studera i vilken utsträckning konjunktursvängningar härrörde från störningar på ekonomins efterfråge- respektive utbudssida. Om fluktuationer i konjunktturen kan förklaras med reala fenomen som t ex teknologiska förändringar, naturkatastrofer, politik eller andra utbudschocker, är den traditionella keynesianska efterfrågepolitiken missriktad. Sådana fluktuationer brukar benämnas reala konjunkturcykler. Flera statistiska skattningar visar också att utbudsstörningar är en viktig förklaringsfaktor bakom konjunktursvängningar.⁵

Sammanfattningsvis kan sägas att på förhållandevis kort tid hade en falang inom nationalekonomin som byggde på neo-klassikernas arbeten lagt fram övertygande teoretiska argument för ett ifrågasättande av den traditionella keynesianska stabiliseringspolitiken och dessutom funnit en rad empiriska bevis för att deras påståenden avspeglades i verkligheten. Under tiden hade dock keynesianerna samlat nya krafter och i slutet av 1980-talet presenterades nya argument som föreföll styrka Keynes ursprungliga teorier om ekonomisk politik och som dessutom utgick från individers och företags beteende på ett sätt som verkade förnuftigt.

⁵ Prescott initierade forskningen om reala konjunkturcykler (Prescott & Mehra [1980], Kydland & Prescott [1982]. Skattningar av störningar på den amerikanska konjunkturen har bl a gjorts av Blanchard [1989] och Blanchard & Quah [1989]. Gerlach & Klock [1991] har funnit att utbudschocker har ett stort förklaringsvärde för den svenska konjunkturcykeln under perioden 1864-1988. Likaså finner Bergman & Jonung [1994] att utbudsstörningar är en dominerande faktor bakom BNP-förändringar i Sverige medan efterfrågestörningar främst förklarar förändringar i inflationstakten. På dessa grunder ifrågasätts den svenska efterfrågepolitiken i de två sist nämnda studierna.

Neo-keynesianerna

Den första generationen neo-keynesianska, modeller utgick, liksom de neoklassiska, från att individer och företag strävar efter att maximera sin nytta. En fråga som restes i dessa modeller var hur det kom sig att priser och löner var så trögrörliga. Neo-keynesianernas svar var att detta till stor del förklarades av olika kontrakt som förelåg på marknaden. Dessa kontrakt kunde vara såväl explicita som implicita. Bland de förstnämnda återfinns t ex olika lönekontrakt – kollektivavtal som sträcker sig över flera år och leveransavtal med prisklausuler. Med implicita kontrakt avses tysta överenskommelser mellan t ex arbetsgivare och arbetstagare, där arbetsgivaren förbinder sig att behålla arbetskraft även i perioder av svag efterfrågan under förutsättning att arbetstagaren är beredd att öka sin arbetsinsats i tider av stark efterfrågan. Motiveringen för denna till synes något irrationella hållning från parterna är att sökkostnader minskas samtidigt som problem med asymmetrisk information rörande kompetens, betalnings-förmåga etc kan undvikas av både arbetstagare och arbetsgivare. Sådana kontrakt förklarar alltså varför priser och löner är trögrörliga och likaså varför det tar innan marknader reagerar på förändringar i efterfrågan. I en uppgång kan det således ta lång tid innan några effekter märks på efterfrågan på arbetskraft och i en nedgång kan företagen behålla en viss arbetskraftsreserv. Resultatet är att olika marknader kan förbli i ojämvikt under långa perioder.

En bärande linje i en senare variant av neo-keynesianska modeller är att det kan vara rationellt med en viss irrationalitet. Argumentet kan föras tillbaka till Simons [1955] arbeten om "begränsad rationalitet". Simon hävdade att informationsmängden som individer måste ta hänsyn till för att fatta fullständigt rationella beslut är så omfattande att en viss begränsning är ofrånkomlig. Därför karaktäriseras besluten av begränsad rationalitet.

Neo-keynesianer inom denna inriktning påpekade att även om den privata sektorn tar hänsyn till politiska förändringar, som t ex en ökning i budgetunderskottet, så innebär detta inte att nuvärdet den framtida förväntade ökningen i skattebördan exakt beräknas.⁶ För att undvika de sökkostnader som skulle uppstå om all tillgänglig information används beslutsfattande, är det rationellt att istället använda olika tumregler.

Det är dessutom svårt att tolka olika prissignaler, särskilt för differentierade varor som t ex fast egendom, vilket inneär att det kommer att ta tid innan information om en allmän nedgång i prisnivå sprids till alla individer i ekonomin. För företaget eller individen kan det förefalla rationellt att ligga kvar på en lite högre prisnivå, trots att marknaden inte klareras. På motsvarande sätt kan omställningskostnader av olika slag motivera att varor inte märks om när de första signalerna på ett prisfall uppstår, etc.

På aggregerad nivå kan detta få betydande konsekvenser för den totala efterfrågan i en ekonomi. Köparna drar sig ur marknaderna, sparandet ökar och säljarna är inte benägna att sänka sina priser. Vad neo-keynesianerna påpekade var att vid sådan "nästan-rationalitet" finns det utrymme för att intervensera med traditionell keynesiansk ekonomisk politik för att bemöta svängningar i den aggregerade efterfrågan. Sålunda hävdar t ex Krugman [1994] att den praktiska politikens utformning präglats av denna insikt sedan slutet av 1980-talet, särskilt vad gäller penning-politiken.⁷ Denna renässans för de keynesianska teserna har kritiserats av framförallt två skäl: Dels är det svårt att definiera vad "nästan-rationalitet" innebär och därmed också svårt att veta i vilken utsträckning olika ekonomisk-politiska åtgärder ska sättas in. Dels kvarstår naturligtvis delar av den gamla kritiken som tar upp problemen med att i rätt tid sätta in dessa åtgärder. De omvälvande valutapolitiska förändringar som inträffade i Europa i början av 1990-talet vittnar också om ett betydande inslag av rationella förväntningar bland olika aktörer i ekonomin.

Svensk stabiliseringspolitik

Sverige har en lång tradition av aktiv finanspolitik och tron på politikens möjligheter att styra utvecklingen har varit starkare än i de flesta andra länder. Detta hänger bland annat samman med att en grupp svenska ekonomer inom den sk Stockholmskolan på 1920- och 1930-talen, parallellt med att Keynes utvecklade sina teorier, kom

⁶ Se Krugman [1994] för en mer detaljerad redogörelse av dessa teorier

⁷ En annan interventionistisk linje som vann ett betydande gehör under senare hälften av 1980-talet rörde sk "strategisk" handel (se Krugman [1986] för en översikt). Idén var att statsmakterna genom subventioner skulle främja industriell verksamhet som hade särskilt positiva spridningseffekter, vilket i regel definierades som högteknologiska branscher. Teorin fick dock aldrig riktigt fotfäste och kritiserades för såväl svårigheter i att utse dessa sektorer som risken att sådana strategier skulle leda till olika handelskrig.

fram till ungefär samma -ståndpunkter. Idéerna fanns alltså redan väl förankrade bland såväl svenska ekonomer som politiker efter andra världskrigets slut. I detta avsnitt relateras kortfattat den svenska stabiliseringspolitiken till den teoretiska utveckling som redogjorts för ovan.

Bakgrund

Under andra världskriget infördes en rad regleringar på kredit- och kapitalmarknaderna varav många levde kvar långt in på 1980-talet. Detta är något som karaktäriserade flertalet industrialiserade länder under den här perioden. Samtidigt var växelkurserna fastlåsta i det s k Bretton Woods-systemet fram till 1973 med den amerikanska dollarn som ankare.

Dessa nationella och internationella regleringar gav betydande frihetsgrader för den ekonomiska politiken. För svensk del innebar detta att räntorna kunde sättas av staten samtidigt som finanspolitiken kunde finansieras genom att olika institutioner tvingades att köpa statspapper.

Emellertid blev det allt svårare att upprätthålla dessa regleringar, särskilt vad gäller de monetära strömmarna. Nya instrument utvecklades ständigt, landvinningarna inom informationsteknologin möjliggjorde snabba förflyttningar av betalningsmedel mellan olika länder och placeringar, samtidigt som internationalisering av svenska företag gjorde det svårare att kapsla in penningpolitiken nationellt. Under 1980-talet följde därför en våg av omfattande avregleringar av de svenska kredit- och kapitalmarknaderna. Även valutaregleringen mjukades upp.

De problem som under en lång tid ackumulerats i svensk ekonomi, tillsammans med en olyckligt vald turordning beträffande finansmarknadernas avreglering och skattereformen, medförde att Sverige vid 1990-talets början befann sig i en besvärlig situation med accelererande budgetunderskott, skakiga offentliga finanser och en räntenivå som steg fram till kollapsen av kronförsvaret hösten 1992. Sedan dess har finanspolitiken anpassats för att få budgetunderskotten under kontroll och stabilisera statsskulden, samtidigt som penningpolitiken har stramats åt för att hålla inflationen under tre procent.

Svensk stabiliseringspolitik under efterkrigstiden

Generellt sett var stabiliseringspolitiken framgångsrik under 1950- och 1960-talen. Även om efterfrågepolitiken dominerade fanns också inslag av utbudspolitik. Staten styrde delvis efterfrågan genom en kvantitativ allokering av investeringsflödena, särskilt till bostadssektorn. Utbudspolitik låg bakom de s k investeringsfonderna, där man med betydande skatteincitament försökte styra investeringarna över tiden. Samtidigt introducerades den svenska arbetslinjen där det nyinrättade AMS spelade en central roll.

Som Lindbeck [1975] påpekade föreföll dock stabiliseringspolitiken att fungera bättre i tider av recession än vid högkonjunktur. Det är politiskt lättare att spä på efterfrågan än att strama åt. Detta ledde till att vissa inflationistiska tendenser och bytesbalansproblem började framtona redan i slutet av 1960-talet.

Uppmuntrade av den i ett internationellt perspektiv mycket lyckade stabiliseringspolitiken under 1950-och 1960-talen, med en anmärkningsvärt låg arbetslöshet som främsta kännetecken, gick politikerna in i 1970-talet fyllda av självförtroende och politiska ambitioner. En manifestation av detta var utbyggnaden av den svenska industripolitiken under detta decennium, vilken skulle verkställas och administreras av ett för ändamålet särskilt upprättat ämbetsverk, Statens Industriverk (SIND). Genom selektiva insatser skulle industrin styras in på de rätta banorna och kriser mildras genom mjuka övergångar som skulle åstadkommas genom subventioner och andra industri-politiska medel.

De inledande åren av 1970-talet karaktäriserades av rekordhöga löneökningar som under en två-årsperiod hamnade kring 40 procent. Detta, tillsammans med en medvetet mycket expansiv finanspolitik, bidrog till att efterfrågan hölls uppe under den första oljekrisen 1973 och över konjunkturtoppen 1975. Därefter slog recessionen till med full kraft. Tilltron till en expansiv överbyggningspolitik var dock orubbad och en aktiv finanspolitik användes såväl under recessionen som under den andra oljekrisen några år senare. Dessa två faktorer – de rekordhöga löne-ökningarna och oljeprischockerna – ledde till att inflationen nådde nivåer som vid fasta växelkurser gjorde det svårt för svenska företag att konkurrera på världsmarknaden.

Ett allt mer frekvent inslag i den ekonomiska politiken blev därför devalveringar för att kompensera för den inhemska prisstegringstakten, vilket kulminerade i den historiska "engångsdevalveringen" 1982 på 16 procent. För att komma till rätta med inflationen började också ett mönster med mer aktiv inkomstpöolitik framtona där staten på olika sätt intervenerade i lönerörelserna.

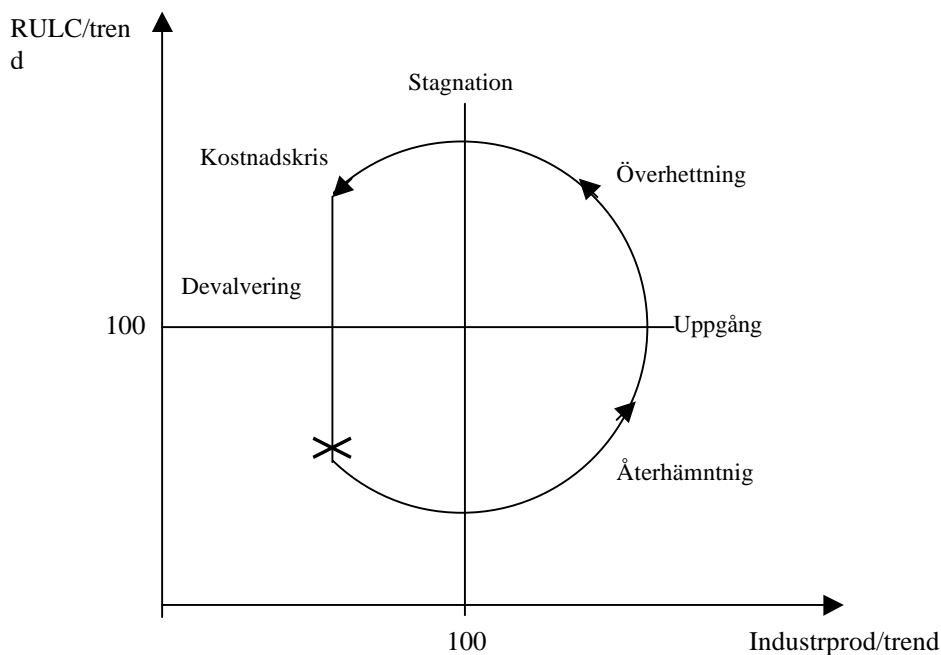
Den historiskt mycket stora devalveringen 1982 skedde i ett läge då arbetslösheten i ett internationellt perspektiv var påfallande låg, ca 3–4 procent. Efter devalveringen nådde därför produktionen relativt snabbt kapacitetstaket och nya inflationsspiraler sattes igång. För att få bukt med dessa valde dock staten under 1980-talet en ny strategi, den s k normpolitiken etablerades. För att lyckas med en sådan politik krävs att staten snabbt förmår etablera ett förtroende för sin ekonomiska strategi. Trots upprepade räntehöjningar, särskilt mot slutet av perioden, visade sig detta vara en övermäktigt uppgift.

Det besvärande kostnadsläget för svenskt näringsliv och den tidigare svenska devalveringshistorien bäddade för den slutgiltiga kollapsen av kronförsvaret hösten 1992. Det är först därefter som en politik som syftar till att bryta inflationsförväntningarna verkligen utformades. Denna grundas på en i egentlig mening traditionell stram efter-frågepolitik med höga räntor och en betydande arbetslöshet, dvs exakt samma beska medicin som t ex USA, Storbritannien och flera andra länder intog ett drygt decennium tidigare.

Ett genomgående drag i svensk stabiliseringspolitik är således, trots betydande inslag av såväl finans- som penningpolitik, att devalveringar har varit det dominerande botemedlet för att ta svensk ekonomi ur de senaste decenniernas kriser. Detta illustreras schematiskt i *Figur 1* som visar vad vi kan kalla den svenska devalveringscykeln. På den horisontella axeln avtecknas industriproduktionen medan relativt arbetskraftskostnad mot omvärlden kan avläsas på den vertikala axeln. I figuren går cykeln från en devalvering till återhämtning, uppgång, överhettning, stagnation och tillbaka till en ny devalvering.

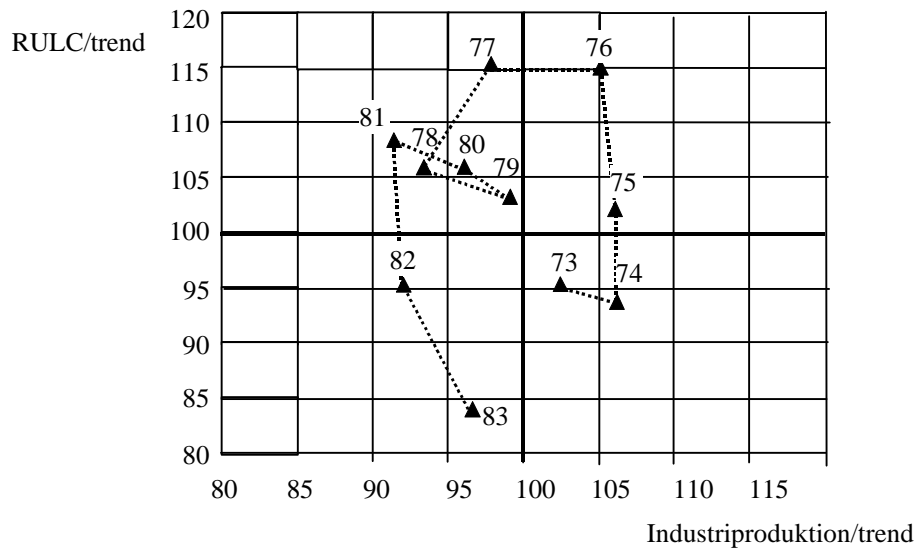
I *Figur 2a* och *2b* visas utfallet av devalveringscykeln för de senaste två decennierna. Särskilt i *Figur 2b* illustreras en tydlig devalveringscykel från 1982 års devalvering fram till kronans kraftiga depreciering 1992. Detta åskådliggör på ett klagörande sätt de svårigheter svensk ekonomisk politik ställdes inför mot slutet av 1980-talet när syftet var att bryta de tidigare inbyggda inflations- och devalveringsförväntningarna.

Figur 1 En modell för den svenska devalveringscykeln



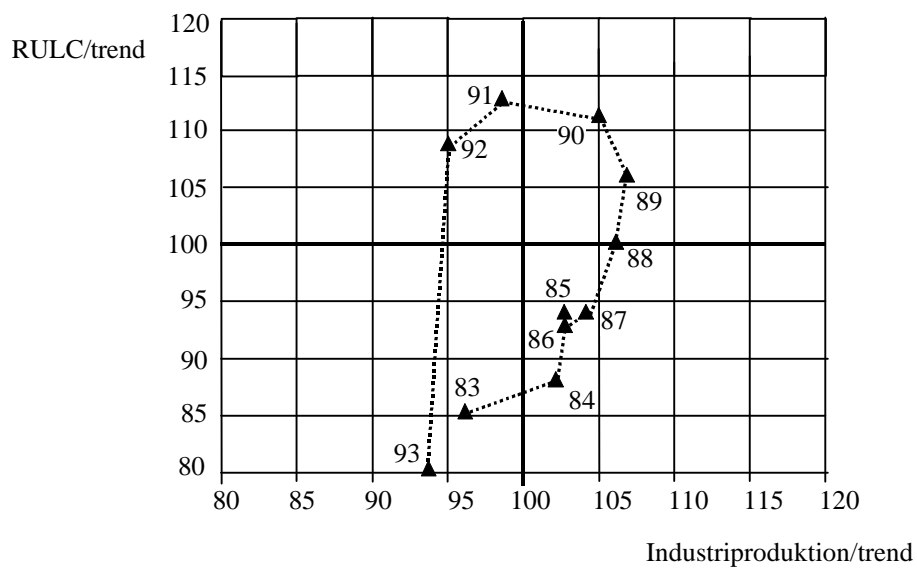
Källa: Jakobsson [1994]

Figur 2A Den svenska devalveringscykeln 1973-83



Källa: Jakobsson [1994]

Figur 2B Den svenska devalveringscykeln 1983-93



Källa: Jakobsson [1994]

Slutord

Sammanfattningsvis kan konstateras att keynesianismen visserligen har upplevt en blygsam renässans, men att detta till stora delar beror på svagheter som blottats i de teorier som lanserades på 1970- och 1980-talen snarare än styrkan i den neo-keynesianska ansatsen. På ett övergripande plan har flertalet ekonomier ägnat utbudssidan betydligt mer uppmärksamhet tidigare. Flertalet ekonomer, och även många politiker, hyser också en sund skepsis beträffande den ekonomiska politikens möjligheter. Så tillvida har neoklassikerna, eller den konservativa kritiken av Keynes, haft ett bestående inflytande och idag domineras den tillämpade politiken av dessa tankegångar. Å andra sidan har de allra enklaste slutsatserna som kunde härledas ur monetaristiska och utbudsinriktade modeller förkastats.

Inte minst i Sverige har utbudssidan varit föremål för ett stigande politiskt intresse, även om selektiv utbudspolitik bedrivs sedan länge. I Sverige kom dock denna reaktion ungefär ett decennium senare än i andra länder. Istället har den svenska politiken baserats på ackommoderande växelkursförändringar. Den överhettning och de excesser som det funnits inslag av i särskilt finanspolitiken, kulminerade i 1990-talets kris då mer än 200 000 industrijobb försvann under en treårsperiod.

Det framtida utrymmet för en aktiv ekonomisk politik i Sverige kommer under lång tid att vara starkt begränsat. Först och främst tillåter inte det statsfinansiella läget en expansiv finanspolitik, samtidigt som penningpolitiken inriktats på att bryta inflationsförväntningarna och se till att takten i prisstegringarna hålls under tre procent per år. För att lyckas i den dubbla målsättningen att dels konsolidera statsskulden, dels varaktigt sänka inflationstakten krävs en hög grad av samordning av den ekonomiska politiken. En alltför vidlyftig finanspolitik tenderar i ett sådant läge att ytterligare spä på inflationsförväntningarna, vilket i sin tur ställer penningpolitiken inför en synnerligen besvärlig uppgift med ett uppdrivet ränteläge som följd. En högre räntenivå inverkar negativt på investeringar och konsumtion, tillväxttakten faller, statens inkomster minskar, osv. En sådan kumulativ process kan vara mycket svår att vända. På motsvarande sätt kan naturligtvis en skickligt balanserad ekonomisk politik, där t ex en stram finanspolitik följs av väl avvägda räntesänkningar, skapa positiva och i viss mån självförstärkande tillväxt och välfärdseffekter.

Ramarna för den ekonomiska politiken sätts dessutom i allt högre utsträckning av den Europeiska Unionen (EU). För närvarande är det de s k konvergenzkriterierna – dvs kraven på att svensk räntenivå, inflationstakt och statsskuld 1999 skall uppnå nivåer som är i paritet med de bästa länderna inom EU – som styr den ekonomiska politiken. Inom en framtida monetär union (EMU) kommer villkoren för den ekonomiska politiken att i ännu högre grad bestämmas gemensamt av EU-länderna.

EMU innebär både nackdelar och fördelar för svensk ekonomi. Inom den monetära unionen kommer en enhetlig ränta att etableras, vilket för Sveriges del sannolikt innebär en varaktigt lägre nivå. Införandet av en gemensam valuta kommer att eliminera osäkerheten om priser i olika länder, vilket främst gynnar hushåll och de mindre företagen. Å andra sidan innebär detta att möjligheterna för svensk ekonomi att ta sig ur olika kriser genom justering av växelkursen försvinner. Samtidigt är det svårt att hävda att den traditionella devalveringspolitiken långsiktigt gynnat Sverige, särskilt mot bakgrund av den industriella kris som vi just erfarit. När kostnadsanpassningen inte längre kan ske genom nominella växelkursförändringar kommer dock kraven på en hög inhemsk pris- och löneflexibilitet att öka. Ett EMU-inträde för svensk del innebär därför att åtgärder som syftar till att förbättra såväl flexibiliteten i priser som geografisk rörlighet för produktionsfaktorer, i första hand arbetskraften, blir ett nytt och centralt inslag i den ekonomiska stabiliseringspolitiken.

Referenser

- Bergman, M & Jonung, L, [1994], "Svenskt och internationellt konjunkturberoende", *Långtidsutredningen 1994*, Bilaga 13, Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Barro, R, [1974], "Are Government Bonds Net Wealth?", *Journal of Political Economy*, Vol 82, s 1075–1117.
- Blanchard, O, [1989], "A Traditional Interpretation of Macroeconomic Fluctuations", *American Economic Review*, Vol 79, s 1146–1165.
- Blanchard, O & Quah, D, [1989], "The Dynamic Effects of Aggregate Demand and Supply Disturbances", *American Economic Review*, Vol 79, s 655–673.

- Branson, W, [1979], *Macroeconomic Theory and Policy*, Harper & Row, New York.
- Braunerhjelm, P & Gerlach, S, [1982], "Rationella förväntningar och ekonomisk stabiliseringspolitik", *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 8, s 555–561.
- Friedman, M, [1968], "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review*, Vol 58, s 1–17.
- Gerlach, S & Klock, J, [1991], "Supply and Demand Disturbances and Swedish Business Cycles 1864–1988", *Skandinaviska Enskilda Bankens Quarterly Review*, Vol 1–2, s33–42.
- Jakobsson, U, [1994], "Svensk stabiliseringspolitik", i Södersten, B (red), *Marknad och politik*, Dialogos, Lund.
- Krugman, P, [1986], *Strategic Trade Policy and the New International Economics*, MIT Press, Cambridge.
- Krugman, P, [1994], *Valsar om välfärd*, Juridik & Samhälle, Stockholm.
- Kydland, F & Prescott, E, [1982], "Time to Build and Aggregate Fluctuations", *Econometrica*, Vol 50, s 1345–1370.
- Lindbeck, A, [1975], *Svensk ekonomisk politik*, Aldus, Stockholm.
- Lucas, R, [1972], "Expectations and the Neutrality of Money", *Journal of Economic Theory*, Vol 4, s 102–124.
- Lucas, R, [1976], "Econometric Policy Evaluation: A Critique", i Brunner, K & Meltzer, A, (red), *The Phillips Curve and Labor Market*, Camegie-Rochester Conference Series on Public Policy, Amsterdam.
- Muth, J, [1961], "Rational Expectations and the Theory of Price Movements", *Econometrica*, Vol 29, s 315–336.
- Phelps, E, [1967], "Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment Over Time", *Economica*, Vol 34, s 254–281.
- Phillips, A, [1958], "The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1862–1957", *Economica*, Vol 25, s 283–299.
- Prescott, E & Mehra, R, [1980], "Recursive Competitive Equilibrium: The Case of Homogenous Households", *Econometrica*, Vol 48, s 1365–1379.
- Sargent, T, [1973], "Rational Expectations, the Real Rate of Interest, and the Natural Rate of Unemployment", *Brookings Papers on Economic Activity*, Vol 2, s 429–472.
- Sargent, T & Wallace, N, [1975], "Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule", *Journal of Political Economy*, Vol 83, s 241–254.
- Simon, H, [1955], "A Behavioral Model of Rational Choice", *Quarterly Journal of Economics*, Vol 69, s 99–118.